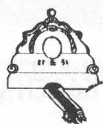

№ 4298
1999

СРПСКИ КАЛЕНДАР ЗА ПРОСТУ 1999. ГОДИНУ

ИЗДАЈЕ
СРПСКИ ДЕМОКРАТСКИ САВЕЗ У МАЂАРСКОЈ

Рукопис служабног минеја из Титоша

Минула 1998. година остаће обележена и откривањем вредног црквеног кодекса који се некада користио у барањском месту Титошу. Тиме се обогаћују сазнања о старим рукописима на просторима Мађарске, као и о целом српском рукописном корпусу прошлих времена.

На основу редовног плана Српске православне црквеноуметничке збирке у Сентандреји за 1998. годину, у јулу месецу обављени су послови „снимања, класификације и пописа црквеноуметничких предмета, књига и архивалија” у храмовима Липове, Мађарбоје, Шиклуша, Шумберка и Рацмечке. На тим пословима су се ангажовали господа јереј Милан Дујмов, парох сантовачки, и Коста Вуковић, кустос Црквеноуметничке збирке (в. текст: К. Вуковић, *Извештај са штеренској рада у црквама Мохачкој њројојрезвијерајиа*, Сентандреја, 2. VII 1998.). У оквиру важног посла музеолошке обраде, којим се велике вредности, пре свега предмети и књиге који данас нису више у богослужбеној употреби, спасавају од заборављања и нестајања, у липовској цркви (Барања) пронађен је рукопис служабног минеја за месеце јануар и март.

Место Титош (мађ. Töttös, раније Српски Титош – Ráctöttös), чијој је цркви некада припадао кодекс, у прошлости је био настањен бројним српским православним живљем. Према подацима из средине XVIII века у њему су у 55 домова живели само Срби (С. Милеуснић, *Извод из ојиса Будимске ејархије средином XVIII века*, Свеске Матице српске, Грађа и прилози за културу и друштвену историју, 5, Нови Сад 1978, стр. 27-41). Њихов храм је био посвећен св. апостолима Петру и Павлу све до 1794. године, када је после вероватног обнављања, посвећен св. великомученику Димитрију (о томе в. матичну књигу: Српска православна епархија будимска, Сентандреја, Српски Титош, *Матична књига кришћених цркве св. Димитрија 1792-1809*, стр. 30). Крајем прошлог века у Титошу је било 65 домова са 311 православних душа (Г. Марјановић, *Први шемајизам Православне српске ејархије будимске за јодину 1896*, Сремски Карловци 1896, стр. 54). Последњих деценија из њега је нестало српског живља, а храм св. Димитрија је срушен. Као трајно и драгоцено обележје духовног живота из прошлости остала је знаменита икона „титошке Богородице”, њој се сада прикључује и недавно откривени древни рукопис.

Књига садржи две посебне целине (тзв. конволут) и исписана је на папиру. Први део, Минеј за јануар, обимнији је и саздан од више руку у другој или трећој деценији XVI века. О времену писања нису сачувана непосредна сведочанства. Приближно време писања одају водени знаци на појединим листовима (шешир и вага), који упућују на наведено време. Велом непознатог остају покривени подаци о писарима и месту писања.

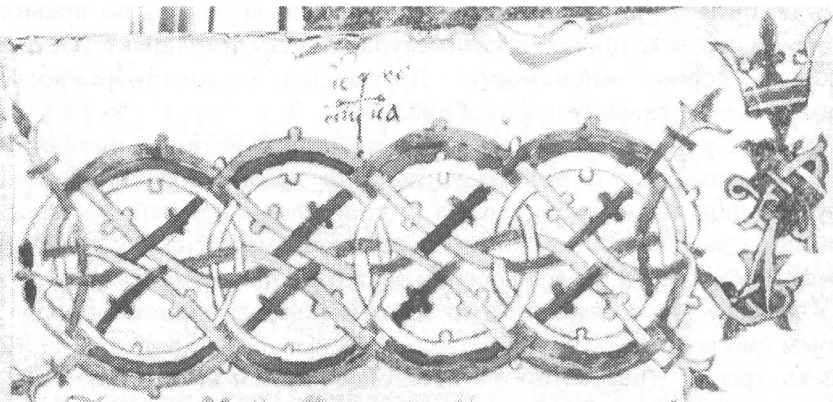
Други део, *Минеј за март*, има мањи број листова и „писа сију књигу многогрешни Јоан дијак Борчи” 7056 године (тј. 1548. године после Христовог рођења) 25. маја. Може се само претпоставити да је Борча место које је данас у саставу града Београда.

Богослужбена књига *Служабни минеј* (на словенском *Служабни месечник*) садржи текстове свакодневних богослужења, распоређене по данима у месецу и месецима у црквеној години и сврстане у дванаест томова (септембар-август). *Минеј* обухвата дела (песме и молитве) многих византијских богослова и писаца од V до XVI века, међу њима јерусалимског патријарха Софронија, Јована Дамаскина, Теофана Исповедника, Теодора Студита и др. Претпоставља се да је словенски превод потпуног грчког *минеја* урађен крајем X или у првој половини XI века, а поједини текстови потичу из најстаријих времена словенске писмености. Међу данас познатим српскословенским *минејима* најстарији је Братков препис из прве половине XIII века. Од друге половине XIV века у српскословенским и другим словенским рукописима текст *Минеја* постаје све уједначенији. Титошки месечник из XVI века сасвим се уклапа у то изједначавање и по садржини је претежно сличан одговарајућим штампаним словенским књигама које се и данас користе у богослужењу.

Посебни значај титошке књиге за српски духовни простор је у њеном првом делу, где је под 14. јануаром преписана Теодосијева служба св. Сави, која почиње поменом: „Ва тажде дан памет иже ва светих оца нашего Сави, прваго архиепископа српскога и учитеља.” Оригинал те службе Теодосије Хиландарац саставио је крајем XIII века. У Савину службу (после шесте песме канона на јутрењу) уметнуто је његово кратко житије испред којег је препис Силуанових стихова. Он је средином XIV века испевао стихове испред житија више Срба светитеља, међу њима и испред житија св. Саве. За српску средњовековну духовност толико важна Теодосијева служба, као и стиховно житије имају многе преписе у старој књижевности. Иста служба са стиховним житијем унесена је и у први *минејски* текст који је штампан код Срба (Венеција 1536-1538, штампарија Божидара Вуковића). Титошки текст, који је за коју деценију старији од штампаног, у погледу службе и житија знатно одступа од другог. Тако се у титошку верзију службе укључује мало вечерње, што је израз вишег степена Савиног богослужбеног култа. Текст житија у рукопису је старијег типа од штампаног.

Већина писара првог дела рукописа одликује се високим степеном писмености. Правилним писмом и нарочито уједначеним потезима саздаје писар Јован други део књиге.

Језик титошког рукописа је, као и свих богослужбених текстова код Срба у средњем веку, српскословенски (српска редакција старословенског). Правопис је претежно ресавски, који је у време писања кодекса преовлађивао у српској писмености. У првом делу књиге ресавске правописне црте се чешће мешају са ранијим рашким. У том делу исто тако

ИЗЪВЪСТИЕ О СВЯТЫХЪ СЛАВЕНАХЪ

иже во рече азъ е славенъ въ духа . и не маюте
 иже въ рече азъ е славенъ въ духа . и не маюте
 ерѣси мѣждѣ . аше не по слоу чини ти не маю
 съно же и прѣвараютъ въ крѣпѣ . въ рѣ блже
 мѣлкѣ . патнъ вѣдѣ . поставнѣмъ . . . и .
 двѣ . славенъ славнѣ . гла . и подвѣщн .
 съходѣ стѣ въ родоу чмъ е со мѣ . прѣ стѣтѣ
 славнѣ повнѣтѣ . не въ рѣдѣ шлѣ павѣтѣ сѣ
 въ рѣдѣ слѣ . славенъ славнѣ повнѣтѣ .
 зна члѣнъ по шн . то мѣоу въ рѣнн въ рѣтѣ
 тѣ еи въ ма шѣ по мнѣ оу нѣа . ~ не оу стѣ
 двѣ прѣ блгнѣнѣ . павѣтѣ сѣ мѣмъ въ рѣдѣ
 нѣ мѣмъ въ рѣдѣ слѣ . сѣ да стѣ сѣ мѣмъ сѣ
 брѣдѣ . и не ма рѣ слѣннѣ въ рѣмъ сѣ мѣмъ сѣ
 божѣ сѣ оу творѣ . за сѣ оу нѣа не павѣ слѣтѣ
 и прѣ рѣ сѣ прѣ рѣ сѣа . а же оу нѣа . и же вѣа . сѣ
 дрѣ же и тѣ рѣтѣно . и не мѣмъ повнѣтѣ сѣ

се уочавају и доста доследно спроведене црте које нису по правилима ни рашке ни ресавске школе. Таква одступања, међутим, карактеристична су за ресавски период писмености. Други део се одликује доследнијим спровођењем ресавских правила писања.

Украс је у оба дела кодексa једноставнији. Појединим његовим елементима означавају се и разликују саставни делови богослужбеног текста. Најучесталији начин украшавања је коришћење црвеног мастила. Једина скромнија заставица у нововизантијском стилу изведена је на самом почетку књиге. Елементима украса посебно се скреће пажња на службу св. Сави.

У кодексу има више записа од којих је највреднији текст писара Јована, о којем смо већ говорили. Из једне од белешки сазнајемо да се 1739. године „земља тресла” (вероватно у Титошу). У другој свештеник Пантелејмон Јовановић („Јоанович”) 1761. године казује да „сија књига” припада храму св. Петра и Павла „во весје Титошје”.

Повез је старији у немачком ренесансном стилу. То одступа од уобичајене византијске традиције у повезивању мноштва старих српских рукописа. Међутим, пошто је повез јако оштећен, померањем коже са леђа књиге виде се на оба дела трагови ранијег корицења, који одају византијску традицију. На актуелним корицама кожа је и на предњој и задњој страни једнако украшена. У једном од три украшена оквира виде се ликови реформатора (Лутера, Меланхтона, Еразма и Хуса) са скраћеницама њихових имена. Такве корице су се производиле на немачким и средњоевропским просторима од XVI века. У Угарској су оне у употреби и касније. С разлогом треба претпоставити да су корице на рукопису из Титоша направљене негде у Угарској, добро сведочећи о нужном прожимању између различитих култура.

Као што се и до сада видело, о прошлости рукописа мало је тога извесно. Записи показују да је у другој половини XVIII века и касније припадао цркви у Титошу. Извесно је да су оба његова дела била два пута укоричена.

Да је први део текста у књизи исписан у неком значајнијем српском духовном средишту, на то упућује више чињеница. Текст је саздало неколико писара, од којих је већина вична неговању писања богослужбених књига. У том средишту се култ св. Саве упражњавао на високом нивоу и преписивањем одговарајућих књига ширио. Тако је стигао и у српску православну средину места Титоша у Барањи, преносећи поруке трајне важности из минулих времена.

Рукопис се после недавног проналажења чува у Црквеноуметничкој збирци у Сентандреји. Налази се у незаслужено лошем стању. Треба претпоставити да ће се наћи повољна прилика за конзервирање ове значајне творевине из прошлости и да ће се она обновљена сврстати у драгоцену рукописну збирку Епархије будимске.

ИЩА: МТН: ИЩАМ: АЩА

ища . та . бѣ . а . пощ . бѣ . а . прѣвѣннѣмъ
 плаше сѣдоуіе . патнѣвоа . стѣннѣа . а . по . за . дѣ . ннѣ .
 прѣвѣннѣннѣннѣ . ннѣннѣннѣннѣннѣ .
 здрѣжнѣннѣмъ а . у . вѣ . ннѣннѣннѣ . сѣ . а . ннѣ . мѣ . в . т . о . р . о .
 в . р . а . т . д . а . н . л . о . ж . н . а . л . а . сѣ . н . н . о . в . а . р . ь . с . т . в . і . а . . . . .
 о . в . е . л . а . сѣ . н . а . л . а . . . . . сѣ . д . о . к . і . е . с . л . а . в . а . л . а . . . . . тѣ . ж . е .
 в . е . с . і . а . сѣ . т . о . у . к . н . н . и . т . о . в . н . и . . . . . і . с . ч . а . і . с . о . л . о . в . а . ц . ѣ . . . . . і . с . т . ѣ .
 д . ш . а . п . а . ш . н . м . ѣ . . . . . с . р . ь . т . и . н . н . і . б . р . а . т . а . м . и . . . . . с . е . м . е .
 б . ѣ . ж . т . о . в . о . в . п . р . і . е . л . а . е . . . . . і . с . н . . . . . і . с . м . а . і . м . а . і . т . о . д . ѣ . л . а . . . . .
 б . о . г . о . д . а . х . о . в . е . с . л . а . . . . . н . е . т . ѣ . с . н . ц . і . ѣ . ѣ . з . д . і . о . у . і . н . н . d .
 ч . е . і . а . в . л . а . с . ѣ . . . . . п . р . о . с . і . е . л . а . сѣ . н . а . в . і . с . т . и . н . n . d . . . . . н . ѣ . в . с . і . а . n .
 ц . е . м . і . с . л . а . в . і . с . ѣ . б . р . а . л . а . с . ѣ . с . і . s . n . l . o . u . z . h . o . v . o . y . . . . . т . і . е .
 т . в . o . r . n . a . ш . а . т . o . n . e . м . e . n . n . і . s . l . a . d . і . ш . n . . . . . і . ж . e . n . n . ѣ . ш . a .
 т . o . b . l . o . d . e . t . і . o . u . z . d . o . k . і . e . п . р . х . в . a . l . a . a . . . . .

Црѣтвн въскрссн лавн . животтв корпнтн про
 вецпн іе . сѣдоуіе славла . дмрѣтвнвшн
 прѣвѣвоа здрѣжнѣннѣаго мѣсннн . тѣлѣсннѣсѣтн .
 ннѣннѣннѣннѣннѣсѣмннн . добрѣсннѣчлввшн
 тѣчѣсннѣсѣтннѣ . помощннѣу . з . h . o . v . o . y . . . . . ѡ . в . і . n .
 ж . е . в . e . r . o . y . t . ѣ . в . e . п . e . в . a . ю . ш . n . n . e . ш . n . . . . . с . л . a . . . . . n . n . e .
 s . u . n . e . s . l . a . v . a . c . і . a . a . . . . . с . l . a . v . a . c . і . a . n . e . s . a . h . o . d . n . a . t . o . p . k .
 e . t . o . l . e . . . . . n . e . ж . e . s . l . a . v . a . c . і . a . v . і . a . n .e . d .o . m .e . n . n . o .e . . . . . s . u .
 n . e . d .e . ѡ . b . l . a . n .e . t . a . e . ѣ . t . ѣ . v . n . n . n . e . s . l . a . v . a . c . і . a . n . n . . . . . d .і . n .
 s . l . a . v . a . a . . . . . ѡ . s . ѣ . t . v . n . ѣ . ш . і . a . z . e . m . l . ѣ . n . n .e . k .o .s .і .c .e . . . . . n .e .